

Leesmotivatie in de groepen 6 van de WOU-GO scholen

Karin Hoogeveen

Utrechtse leerlingen uit groep zes van de WOU-GO scholen hebben gemiddeld een hoge leesmotivatie. Maar er bestaan wel verschillen, zowel tussen scholen als in de klas. Welke verschillen zijn dat en hebben de scholen verklaringen voor die verschillen? In deze notitie worden de resultaten van de nulmeting leesmotivatie gepresenteerd en de uitkomsten van de reflectiegesprekken met de WOU-GO scholen.

Het onderzoek vond plaats in de periode november 2020 – juni 2021.

De Werkplaats Onderwijsonderzoek Utrecht

In Utrecht startte anderhalf jaar geleden de Werkplaats Onderwijsonderzoek Utrecht - Gelijke Kansen (WOU-GO). Tien scholen met veel leerlingen met laagopgeleide ouders en/of een andere thuistaal zijn enthousiast aan de gang gegaan met praktijkonderzoek. Zij onderzoeken werkwijzen die het onderwijs kunnen verbeteren en dat gaat nogal eens over het taal- en leesonderwijs. De scholen willen bijvoorbeeld weten hoe ze het leesbegrip kunnen vergroten, vloeiend lezen kunnen bevorderen, de leesmotivatie kunnen verhogen, begrijpend luisteren kunnen verbeteren of aan de woordenschat kunnen werken bij de zaakvakken. Ze vragen zich af welk leraargedrag daarbij past en/of welke teksten zich daarvoor lenen. Elke school kiest een eigen accent.

Naast de onderzoeken per school, die door de leerkrachten samen met onderzoekers worden uitgevoerd, is het belangrijk om inzicht te krijgen in de opbrengsten van de interventies die scholen uitvoeren. Daarom vindt flankerend onderzoek plaats en is onder andere een 'nulmeting leesmotivatie' uitgevoerd onder alle groep 6 leerlingen van de scholen.

Waarom in groep 6? Om twee redenen. Ten eerste vindt het praktijkonderzoek van de scholen plaats in de bovenbouw en kunnen twee jaar later dezelfde leerlingen nogmaals een vragenlijst invullen om te kijken of er veranderingen zijn. En in de tweede plaats lijkt er in groep 6 in het algemeen een omslagpunt te zijn, zo leert onderzoek. Leerlingen vallen dan vaker uit op lezen. Er is in dat jaar een overgang van leren lezen naar lezen om te leren. Vooral kinderen van laagopgeleide ouders krijgen moeite met begrijpend lezen. De teksten bevatten minder gangbare woorden en meer 'schooltaal'.¹

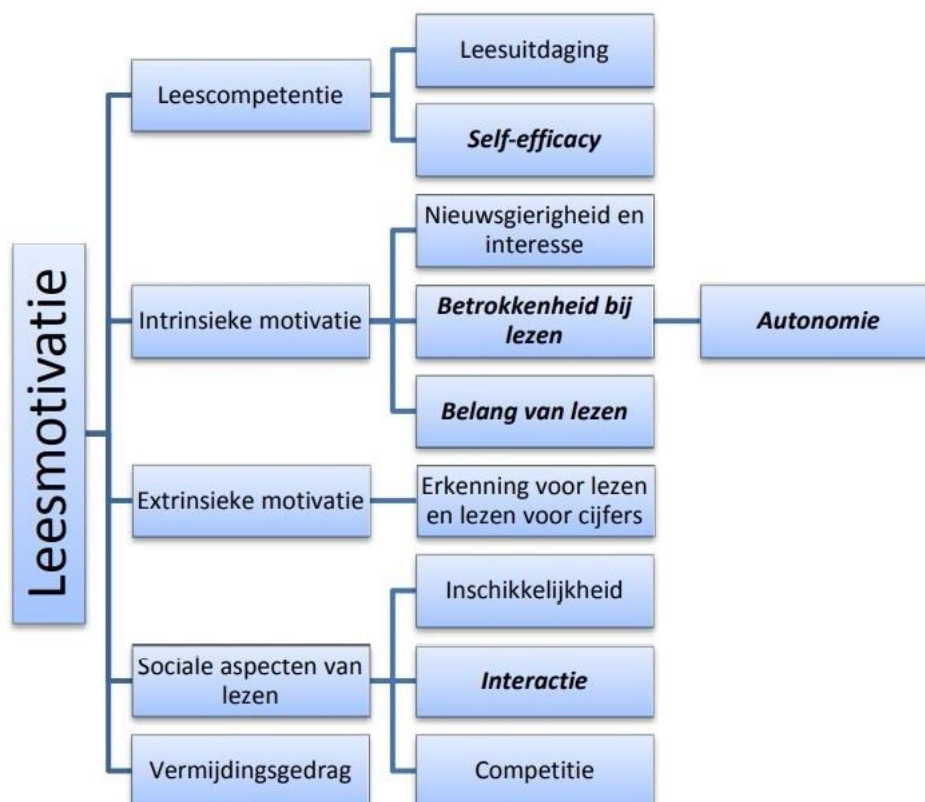
Wat is leesmotivatie

Het begrip leesmotivatie bestaat uit verschillende onderdelen die onderling samenhangen. Het gaat om: leescompetentie; intrinsieke motivatie; extrinsieke motivatie; sociale aspecten van lezen; en vermijdingsgedrag (zie figuur).

¹ Bloem, B. (2021). Nieuwe inzichten leesonderwijs landen in de klas. Rijke teksten motiveren het lezen. *Van Twaalf tot achttien 2021*. 32-34.

Chall, J. S., Jacobs, V. A., & Baldwin, L. E. (1990). *The reading crisis: why poor children fall behind*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.

Figuur 3. Model van leesmotivatie met de meest invloedrijke aspecten cursief en vetgedrukt.

Bron: Kaa, J. van der (2014). *Van Leesclub tot leesbeest. Een onderzoek naar Leesclub gericht op invloedrijke factoren voor de leesmotivatie van leerlingen in het basisonderwijs*. Masterthesis Nederlandse taal en cultuur: educatie en communicatie. Universiteit Utrecht.

De (inschatting van de) capaciteit om leestaken uit te voeren is de belangrijkste dimensie van leesmotivatie, onderverdeeld in leesuitdaging en self-efficacy. Op de tweede plaats volgt intrinsieke motivatie, bestaande uit drie aspecten: nieuwsgierigheid en interesse, betrokkenheid bij lezen en belang van lezen. Ook extrinsieke motivatie speelt een rol. Dan gaat het om de erkenning die men krijgt voor lezen en het lezen voor hoge cijfers. Lezen kent een sociaal aspect - interactie door lezen - dus bijvoorbeeld boeken krijgen en praten over boeken. Tenslotte is er de factor vermijdingsgedrag, dan gaat het uiteraard om leerlingen die niet geneigd zijn om boeken te lezen, bijvoorbeeld door negatieve ervaringen en/of gebrek aan technische leesvaardigheden. Intrinsieke motivatie en de inschatting van de eigen competentie zijn belangrijke voorspellers voor leesvaardigheden.²

² Kaa, J. van der (2014). *Van Leesclub tot leesbeest. Een onderzoek naar Leesclub gericht op invloedrijke factoren voor de leesmotivatie van leerlingen in het basisonderwijs*. Masterthesis Nederlandse taal en cultuur: educatie en communicatie. Universiteit Utrecht. In opdracht van uitgeverij Zwijsen.

Kavanagh, L. (2019). Relations between children's reading motivation, activity, and performance at the end of primary school. *Journal of Research in Reading* 42, (3-4), 562-582.

Onderzoek leesmotivatie

In het najaar is onder alle 250 leerlingen in groep 6 een nulmeting uitgevoerd naar leesmotivatie. Voor het onderzoek hebben we een bestaande vragenlijst gebruikt die is ontwikkeld op basis van het model van Van der Kaa model. Hij bestaat uit 20 items.³

Er zijn verschillende vragenlijsten met elkaar vergeleken en er is voor deze vragenlijst gekozen vanwege het heldere en hedendaagse taalgebruik en omdat hij ontwikkeld is voor groep 6 leerlingen. De vragen gaan over de onderdelen: belang van lezen, betrokkenheid bij lezen / plezier in lezen, interactie over lezen en de inschatting van de eigen vaardigheden / self-efficacy. Het betrof een self-assessment. Bij elke vraag gaven de leerlingen op een vierpuntsschaal aan in hoeverre het van toepassing was op hun eigen situatie.

Na een try-out onder enkele leerlingen, zijn er hier en daar formuleringen aangepast. De vragenlijst is online afgenomen en vervolgens geanalyseerd, zowel voor de hele groep als per school. Daarbij is gekeken naar de variatie in de antwoorden, eveneens zowel voor de hele groep als per school. Ook is door middel van een factoranalyse bepaald welke samenhangende items er op basis van de antwoorden van de leerlingen te onderscheiden zijn.

Over anderhalf jaar, als de leerlingen in groep 8 zitten, wordt de vragenlijst opnieuw onder de leerlingen afgenomen. Om die reden is aan elke leerling door de leerkracht een unieke code toegekend en aan de leerkrachten gevraagd om de codes en de namen van de leerlingen goed te bewaren, zodat de codes bij de vervolgmeting weer gebruikt kunnen worden. Zo kunnen we per leerling een vershilanalyse uitvoeren en bepalen op welke onderdelen een leerling een hogere dan wel lagere score heeft gegeven of hetzelfde heeft ingevuld.

De uitkomsten van de vragenlijsten hebben we met de broker en leerkracht, ib'er en/of directeur per school besproken. Het gesprek was bedoeld om de resultaten te duiden. Tijdens de gesprekken hoorden we dat sommige scholen de uitkomsten met hun leerlingen in groep 6 hadden besproken, een mooie manier om leerlingen in het onderzoek te betrekken.

Uitkomsten van de vragenlijst en de reflectiegesprekken met scholen

Over het algemeen zien we dat leerlingen positief zijn over lezen. Het gemiddelde antwoord voor alle items ligt boven de 3. Dat is op een vierpuntsschaal vrij hoog. Wanneer we deze uitkomsten vergelijken met het onderzoek waar we dit onderzoek op baseerden⁴, blijken de scores op alle subonderdelen hoger te liggen. Het hoogst scores 'Belang van lezen' en 'Inschatting eigen vaardigheden', beide met een gemiddelde van 3.3.

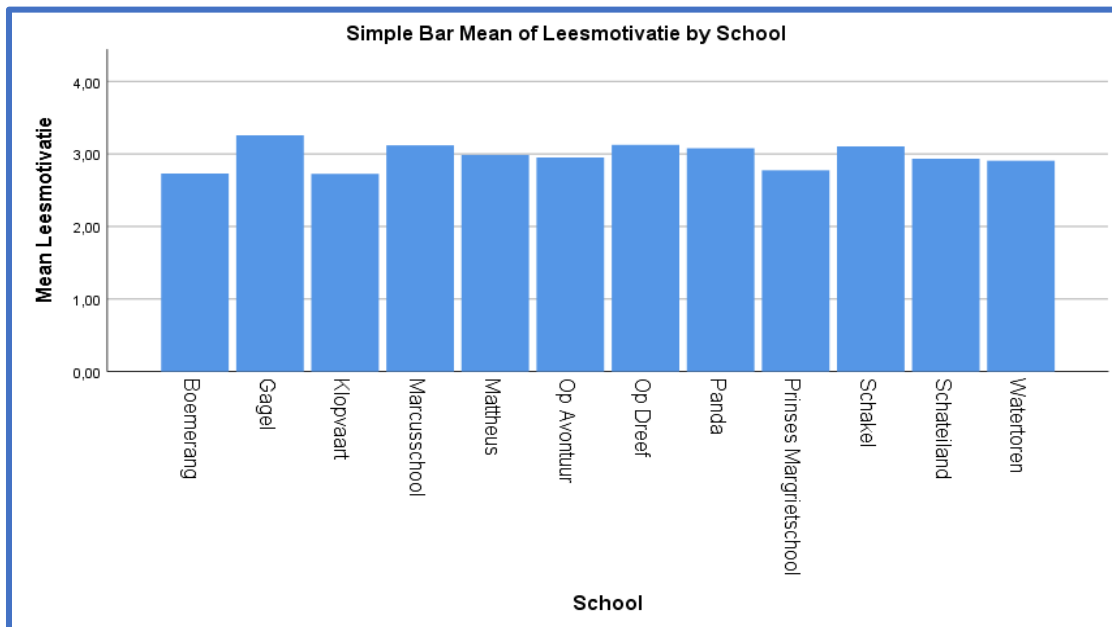
De factoranalyse liet zien dat de 20 vragen terug te voeren zijn op vier factoren:

1. belang van lezen
2. inschatting van de eigen vaardigheden (self-efficacy)
3. plezier in lezen (betrokkenheid bij lezen)
4. interactie met anderen over boeken

³ Kaa, J. van der (2014). *Van Leesclub tot leesbeest. Een onderzoek naar Leesclub gericht op invloedrijke factoren voor de leesmotivatie van leerlingen in het basisonderwijs*. Masterthesis Nederlandse taal en cultuur: educatie en communicatie. Universiteit Utrecht.

⁴ Idem

Er zijn verschillen tussen scholen, maar die zijn niet heel erg groot, de gemiddelden per school liggen tussen 2.6 – 3.3 (zie figuur). Daarbij dient aangetekend te worden dat we van de locatie De Klopvaart van de OBO slechts enkele ingevulde vragenlijsten hebben. De Prinses Margrietschool die gemiddeld wat lager scoort dan de andere scholen, verklaart dit door de groep 6 die zij op dat moment hebben: *‘Ze zijn meer in sport geïnteresseerd. Het is een heel beweeglijke groep. Ze willen autonomie en alleen op hun voorwaarden lezen. Voorlezen vinden ze wel leuk’*.

We bespreken de uitkomsten van de vragenlijst en van de gesprekken met scholen hieronder per onderdeel.

Belang van lezen

Onder dit aspect van lezen vallen de volgende drie vragen:

- Vind je het belangrijk om boeken te lezen?
- Vind je dat iedereen goed moet kunnen lezen?
- Denk je dat je veel leert van boeken lezen?

Bij het onderdeel belang van lezen scoren de leerlingen in vergelijking met de andere onderdelen gemiddeld hoog, namelijk 3.3.⁵ Ze vinden niet alleen dat lezen voor henzelf belangrijk is, maar zijn van mening dat iedereen goed moet kunnen lezen. We zien dat er over het algemeen weinig variatie is in de antwoorden tussen de leerlingen, maar op twee scholen zijn er enkele leerlingen die op alle vragen bij dit onderdeel een lage score gaven en een gemiddelde onder de 2 hadden.

De leerkrachten van de scholen die deelnamen aan het onderzoek vinden de positieve uitkomst niet verrassend, omdat ze in hun onderwijs heel veel nadruk leggen op het belang van lezen. *‘We hebben het zo vaak over de verschillende redenen waarom lezen belangrijk is, het is goed om te zien dat ze dat ook zelf uitdragen’*. Een andere leerkracht denkt dat de hoge score op dit onderdeel samenhangt met de methodes die zij gebruikt, waarbij veel kranten en informatieve teksten gelezen worden. Ze laat de leerlingen daardoor inzien wat je allemaal kunt leren door goed te kunnen lezen.

⁵ In het onderzoek van Van der Kaa was dit aanzienlijk lager, namelijk 2.87 in de voor- en 2.74 in de nameting.

De scholen met enkele leerlingen die gemiddeld laag hebben gescoord op dit onderdeel, hadden meteen voor ogen om welke leerlingen dat zou kunnen gaan en ook over deze uitslag verbaasden zij zich niet.

In het algemeen kunnen we concluderen dat de scholen veel aandacht besteden aan het belang van lezen. Waar de ene school veel nadruk legt op de schoolbibliotheek, het meedoen aan de Nationale Voorleesdagen, de Kinderboekenweek en de Poëzieweken, is de andere school meer gericht op het lezen van informatieve teksten, kranten en dergelijke. De Prinses Julianschool en de OBO signaleren dat hun leerlingen lezen vooral belangrijk vinden, omdat je er iets van opsteekt. Fictie associëren de leerlingen met lezen voor je plezier en dat vinden ze minder van belang.

Schateiland suggereert om de term boeken in de vragenlijst te vervangen door teksten of verhalen. Ook wijzen scholen hierbij op de invloed van internet met filmpjes, waardoor leerlingen misschien minder het belang van lezen inzien.

Overigens zien we ook in landelijk onderzoek van de Stichting Lezen dat scholen met veel kinderen van laagopgeleide ouders en/of een andere thuistaal meer tijd besteden aan begrijpend lezen en daarmee het belang van lezen benadrukken. Uit ditzelfde onderzoek komt naar voren dat allochtone en autochtone leerlingen even hoog scoren op intrinsieke leesmotivatie, maar dat allochtone leerlingen hoger scoren op extrinsieke leesmotivatie. Ook komt naar voren dat met name allochtone ouders hun kinderen aansporen te gaan lezen als de school dat aanbeveelt. Zij zien het als noodzakelijke vaardigheid, terwijl in autochtone gezinnen lezen meer als plezierig tijdverdrijf wordt gezien (Van Elsäcker, 2002).

Inschatting van de eigen vaardigheden / self-efficacy

De onderstaande vragen behoren bij dit onderdeel:

- Vind je lezen makkelijk of moeilijk?
- Vind je het fijn om zelf te kiezen wat je gaat lezen? (Beste vreemd dat deze vraag hierbij hoort. In het onderzoek van de leesclub valt dit onder autonomie.)
- Begrijp je alles wat je leest?
- Denk je dat je goed kunt lezen?
- Vind je lezen lastig?

De eigen inschatting ofwel self-efficacy bij de participerende groepen zes is hoog met een gemiddelde score van 3.3. De leerlingen geven hiermee aan dat ze vinden dat ze goed tot heel erg goed kunnen lezen.

Bij het nabespreken met de leerkrachten werd deze bevinding verrassend gevonden. De hoge inschatting van de eigen leesvaardigheid door de leerlingen zien de leerkrachten namelijk niet altijd terug in hoge CITO-scores. De leerkrachten denken dat een zekere mate van sociaal-wenselijke antwoorden een rol kan hebben gespeeld en het invullen van de vragen mogelijk heeft beïnvloed. Ook zou het kunnen zijn, zo kwam naar voren tijdens het gesprek met de leerkrachten, dat leerlingen mogelijk hun antwoorden hebben gebaseerd op hun resultaten bij technisch lezen. Begrijpend lezen wordt in de bovenbouw steeds belangrijker, dus het zou wel goed zijn als leerlingen een realistisch beeld hebben van hun eigen vaardigheden op dat gebied. Sommige leerkrachten vertellen dat leerlingen nogal eens denken dat zij de tekst begrijpen, maar dat dan niet zo blijkt te zijn.

Plezier in lezen / betrokkenheid bij lezen

Het gaat om de volgende vragen:

- Houd je van boeken lezen?

- Wat vind je ervan als mensen een boek lezen?
- Krijg je graag een boek, bijvoorbeeld voor je verjaardag?
- Lees je graag elke dag?
- Verveel je je tijdens het lezen?
- Hoe vind je het om tijdens de vakanties te lezen?

De leerlingen geven aan (veel) plezier te beleven aan het lezen met een gemiddelde van 2.9.

Veel leerkrachten geven aan zich actief in te zetten om lezen leuk te houden. Zo wordt er veel tijd en moeite gestoken in de schoolbibliotheek en/of een boekenkast in de klas. Er worden mooie materialen, aantrekkelijke en populaire boeken aangeschaft, zoals 'Het leven van een loser'. Leerlingen hebben inspraak bij de aanschaf van boeken. Kinderen mogen de boeken lezen die ze leuk vinden en de boeken mogen mee naar huis. Op een school mogen kinderen 'chill lezen', dat wil zeggen boeken lezen op hun favoriete manier: liggend, in de zithoek of bij mooi weer op het schoolplein.

Het voorbeeldgedrag van de leerkracht, maar ook van medeleerlingen wordt genoemd als belangrijk aspect om kinderen plezier in lezen bij te brengen. Zo zegt de leerkracht van Op Avontuur: *'Ik ben zelf een enorme boekenwurm'*. En de Mattheüs: *'We hebben een aantal leerkrachten die er echt voor gaan'*.

Ook gaf een leerkracht aan dat het belangrijk is om leerlingen te begeleiden bij de boeken die ze lezen. Als de leerlingen na 30 bladzijden het boek toch niet leuk of te moeilijk vinden, is het niet erg om een nieuw boek te kiezen. Leerlingen moeten begeleid worden bij het lezen. De Prinses Margrietschool vindt dat leerlingen soms wel erg snel stoppen met lezen als ze het boek niet meteen boeiend vinden. Daar zou dus ook aandacht voor moeten zijn, dat een boek je pas na enige tijd 'grijpt'.

Tips die de scholen gaven om plezier in lezen te vergroten, zijn:

- Combineer lezen met knutselen om het aantrekkelijk te maken (Boekendoos).
- Kinderen willen meegezogen worden in het verhaal of een boek moet heel grappig zijn, houd daar rekening mee bij de keuze van boeken.
- Vertel wat jij als leerkracht leuke en interessante teksten vindt en waarom.
- Als veel leerlingen een boek leuk vinden, trekken ze andere leerlingen mee.

Interactie: praten over lezen

Onder interactie vallen de volgende vragen:

- Vind je het fijn om zelf te kiezen wat je gaat lezen?
- Vind je het leuk om klasgenoten te vertellen over goede boeken die je hebt gelezen?
- Zou je graag boeken uitwisselen/ruilen met vrienden?
- Vind je het leuk als iemand anders een boek voor je uitkiest?
- Praat je graag over wat je leest?

Interactie door lezen waarderen de leerlingen minder hoog in vergelijking met de andere onderdelen, namelijk met een gemiddelde score van 2.4.

In de gesprekken komt naar voren dat leerkrachten deze wat lagere score ten opzichte van de andere onderdelen vooral wijt aan de extra stap die leerlingen moeten zetten na het lezen van een boek. Zo vertelt de Prinses Julianaschool dat leerlingen met lage scores voor begrijpend lezen het lastig vinden om over een boek te praten of te schrijven. Ook andere scholen geven aan dat leerlingen weliswaar plezier kunnen hebben beleefd aan het lezen, maar dat zij een presentatie of boekverslag van een andere orde vinden en niet fijn. De scholen denken namelijk dat de leerlingen deze vragen vooral relateren aan boekbesprekingen en spreekbeurten over een boek en die worden door de leerlingen als eng, spannend of moeilijk ervaren.

Andere leerkrachten geven aan dat leerlingen de interactie aan de hand van boeken juist als positief ervaren. De leerkrachten gebruiken hiervoor methodes zoals de boekensushi, waarbij leerlingen een paar minuten teksten lezen en deze dan in een kringgesprek bespreken, de Boekenbabbel, de Boekendoos (een doos met spullen maken die te maken hebben met het boek), speeddaten, theaterlezen. Als een leerkracht merkt dat een leerling het moeilijk vindt om spontaan over een boek te vertellen, stelt zij gerichte vragen en maakt het daarmee gemakkelijker. Een aantal scholen heeft een training 'Actief lezen' gevolgd en daarin veel werkvormen aangereikt gekregen om over boeken te praten, zo vertellen zij.

Voor dit onderdeel valt nog winst te behalen, zo geeft een aantal scholen aan. De Prinses Margrietschool vraagt zich af of alle leerkrachten over de juiste vaardigheden beschikken om interactie te bevorderen. Op Avontuur vindt dat er meer tijd aan besteed kan worden, door bijvoorbeeld elke dag vrij te lezen en daarna een leerling in een korte pitch iets te laten vertellen over wat hij of zij gelezen heeft,

Voorlezen

In de vragenlijst was de volgende vraag opgenomen: 'Vind je het leuk om voorgelezen te worden?' Deze vraag valt niet onder een van de onderdelen die we bespraken. De leerlingen antwoordden als volgt.

Heel leuk	74	29,6
Leuk	101	40,4
Niet zo leuk	52	20,8
Helemaal niet leuk	23	9,2
Totaal	250	100,0

De scholen konden deze antwoorden niet goed plaatsen. De meeste leerkrachten hadden het idee dat de leerlingen het juist heel leuk vinden om voorgelezen te worden. Dat komt echter niet overduidelijk uit de antwoorden naar voren. Een mogelijke verklaring kan zijn dat leerlingen gericht zijn op leren en dat zij voorlezen als een niet-educatieve activiteit zien, zo geeft een leerkracht aan.

Wat kunnen de scholen met de resultaten?

Uit de eerste meting blijkt dat de leesmotivatie hoog is, met name bij de onderdelen plezier in lezen en inschatting van de eigen vaardigheid zijn de gemiddelde scores hoog. Het plezier hebben in interactie door lezen is het onderdeel waar – naar verhouding – het laagst op gescoord is. Het is dus nu de kunst om de leesmotivatie en dan met name het plezier in lezen en de self-efficacy minimaal op dit niveau te houden. Eén van de leerkrachten beaamt dit: '*Dan is nu de volgende missie om de leesmotivatie ook zo hoog te houden*'. Dat is een uitdaging, want, zoals we aan het begin van dit artikel aangaven, blijkt er een terugval in leesmotivatie en leesplezier vanaf groep 6. De vragenlijst is aan het begin van het schooljaar afgenomen, toen de terugval waarschijnlijk nog niet echt meetbaar

/ merkbaar was, maar juist bij de WOU-GO scholen is dit een reëel risico vanwege de achtergrond van de leerlingen.

Meer lezen?

<https://pro.debibliotheekopschool.nl/dam/lezen/20171020-werkvormenvoordeboekenkring.pdf>

[Van Twaalf tot Achttien | Lezen met de leessandwich, een beproefde didactiek bij álle vakken! \(van12tot18.nl\)](#)

[Begrijpend lezen: afstemmen op behoeften - JSW](#)

<https://biblionetgroningen.nl/3-boekensushi>

<https://didactiefonline.nl/artikel/leer-ze-lezen>

<https://www.leesplan.nl/sites/default/files/Begrijpend%20lezen.pdf>

<https://www.nro.nl/sites/nro/files/migrate/de-vele-kanten-van-leesbegrip.pdf>